

Piše: **Dorđe Krajišnik**

Knjiga *Samo Bosne nema* Azre Hromadžić etnografska je i antropološka studija koja je svojim tematskim okvirom usmjerena u pravcu propitivanja slojevitog odnosa na relaciji “mladi i stvaranje države u posleratnoj Bosni i Hercegovini”. Hromadžić u svojoj knjizi, koja je prevod engleskog izvornika, *Citizens of an Empty Nation* koju je 2015. godine objavio University of Pennsylvania Press, polazi od dvije osnovne tačke, koje se u procesu bavljenja naznačenom temom pokazuju kao čvorišna mjesta na kojima se sudaraju neki od glavnih paradoksa dejtonske BiH.

Uvodeći pojmove “prazna država” i “antigrađani”, Hromadžić nastoji objasniti ono što su stvarne posljedice rata u BiH. Prije svega posve homogenizirane etničke i kulturne teritorije koje se svojim krakovima protežu na cjelokupni život u BiH i etničko kao neprevaziđena klauzula za sva važna pitanja sa kojima se građani BiH suočavaju. Iz toga proizlazi i centralna tema knjige *Samo Bosne nema* oličena u posve etniziranom obrazovnom sistemu, koji postavljen na temeljima etnacionalnog primata sistematski proizvodi mlade ljude uhvaćene u zamku tog binarnog pogleda na svijet oličenog u opoziciji “mi” i “oni”.

Mostarska gimnazija

Hromadžić je svoje terensko istraživanje, koje je poslužilo kao materijal za ovu knjigu, provodila od 2004. do 2012. godine uglavnom u čuvenoj Mostarskoj gimnaziji, sa povremenim istraživanjima i u drugim obližnjim hercegovačkim gradovima. Ipak, Mostarska gimnazija nametnula se u ovoj studiji kao centralno mjesto autoričinog interesovanja, odnosno pitanja koliko se putem obrazovnog sistema, postavljenog na etnički čvrstim osnovama, reprodukuju sve one društvene matrice karakteristične za postratnu posve etniziranu BiH.

Tako Mostarska gimnazija, preciznije, trenutak i način njene ponovne integracije, postaju ogledni primjeri za propitivanje nekih mnogo obuhvatnijih procesa u koje je naša zemlja zapela. Drugim riječima,

Samo Bosne nema, Azra Hromadžić, prevod: Slobodanka Glišić, Biblioteka XX vek, 2017.

Etnografija prazne države

Razina etniziranosti bosanskohercegovačkog društva precizno detektovana i oprimjerena u knjizi *Samo Bosne nema* pokazuje šta su zaista stvarne posljedice rata u BiH. Time knjiga Azre Hromadžić postaje djelo koje je rijedak primjer pokušaja definisanja šta je ono što je zaista ostalo nakon naše katastrofe

Konsocijacijski model demokratije, koji je od međunarodne zajednice i njenog intervencionizma u BiH ovdje i potekao, u svakom je smislu legitimizirao etnički podijeljeno društvo

problemi konsocijacijske demokratije i međunarodnog humanitarnog intervencionizma, koje Hromadžić uz domaće aktere smatra jednako odgovornima za stanje u BiH, na najbolji način se reflektuju na primjeru integracije Mostarske gimnazije i svih mučnih procesa koji su prethodili tom činu.

U toj detekciji stvarnih razmjera ovdašnje postapokalipse Azra Hromadžić kao ključne uzima već pomenute pojmove “prazna država” i

“antigrađanin” kojima upozorava da sluđujuća razina etniziranosti bosanskohercegovačkog društva sve više udaljava njene mlade građane od nje. Tako BiH, zarobljena između etničke ludačke košulje i korumpiranih političkih elita, ostaje bez svojih građana, prije svega jer je oni sve manje percipiraju kao državu vrijednu življenja u njoj.

Na brojnim primjerima koje knjiga *Samo Bosne nema* donosi jasno se vidi u kojoj mjeri se između mladih građana i države

BiH protegao jaz nepoželjnosti. Sve u BiH, a to knjiga Azre Hromadžić snažno dokazuje, vodi ka tome da će ona, ukoliko se ne pronađe načina da se nadiđe betoniranost primata etničkog identiteta, sve više postajati prazna država.

“*Samo Bosne nema*”, napisao će u predgovoru sama autorica, “je dakle provokativan i osjetljiv naslov koji poziva čitaoca da se pridruži autoru u analizi snaga i procesa koji kontinuirano ‘prazne’ bosanskohercegovačku državu od njenih građana. Ovi procesi uključuju međunarodne diplomatske (di)vizije bosanskohercegovačke države, lokalne etnopolitičke projekte razjedinjavanja ljudi i teritorija, i etnizaciju svakodnevnog života. Te sile zajedničkim snagama proizvode ono što zovem praznom državom i antigrađanima u Bosni i Hercegovini.”

Opšta etnizacija

Etnizacija svakodnevnog života, prikazana u ovoj knjizi kroz često paradoksalne momente u integraciji Mostarske gimnazije, direktno izvire iz onoga što je kao konsocijacijski model demokratije u Dejtonu nametnuto kao Ustav BiH. Upravo je, prema onome što u svojoj knjizi Azra Hromadžić navodi, konsocijacijski model demokratije ključni mehanizam koju državu BiH sve manje čini državom, a njene građane (posebno mlade) sve manje građanima.

Iz takvog modela funkcionisanja države gotovo se geometrijskom progresijom umnožavaju prepreke za uspostavljanje i prividno normalnog načina življenja, u kojem etnički identitet neće biti moguće upotrijebiti kao prepreku za svaki vid integrisanja i kulturnog susretanja u zajedničkoj državi. Međutim, iz ove knjige je očito da je trenutak stvaranja nadetničkog identiteta u BiH veoma često projekcija daleke budućnosti. Prije svega jer se u svakom trenutku, čim se na bilo koji način pokuša zaobići homogena etnacionalna matrica, pitanje očuvanja nacionalnog identiteta i identiteta nacionalne kulture nameće kao planina koja se ne može savladati.

Zarobljeni u nemogućnosti da postoje van svog etničkog

identiteta mladi ljudi u BiH, ukoliko ne postanu prosta reprodukcija takvog nakaradnog sistema, nemaju drugu mogućnost nego iz ove zemlje otići. Dakako, ne radi se ovdje o autoričnoj mračnoj i pesimističnoj viziji.

Knjiga Azre Hromadžić takođe je ispunjena obiljem podataka koji pokazuju na koji način stvarni život u mnogim svojim slučajevima prirodno demantuje potpunu društvenu etnizaciju. Radi se često o malim koracima i subverzijama pojedinaca, ali koji nedvojbeno svjedoče da nekakav otpor zaista postoji. Ali to nije rješenje problema, jer dok god je etničko miješanje shvaćeno kao opasna kategorija, koja “prijeti” da će razvodniti naš etnički identitet, do tada će postojati obilje mogućnosti manipulacije etničkom ugroženošću.

Knjiga *Samo Bosne nema* pokazuje da se usljed nedostatka stvarnih mjesta (Hromadžić ih naziva “prazni prostori”) društvenog susretanja različitih etničkih aktera u BiH sve više pribjegava alternativnim međuprostorima, u kojima se ipak, i uprkos svemu, odvija neka interakcija “zaraćenih” strana. U

U tim napuklinama između etnizovanih teritorija, kao što je primjer toaleta Mostarske gimnazije kao mjesto susreta mladih koji žele prekoračiti iscrtane granice, odvija se jedna paralelna dimenzija nesputanog života, koji shvata da postoji i svijet sa druge strane vlastitog etničkog identiteta

tim napuklinama između etnizovanih teritorija, kao što je primjer toaleta Mostarske gimnazije kao mjesto susreta mladih koji žele prekoračiti iscrtane granice, odvija se jedna paralelna dimenzija nesputanog života, koji shvata da postoji i svijet sa druge strane vlastitog etničkog identiteta.

Problem, međutim, nastaje kada se iz tih međuprostora, kao nekakvih kutaka u kojima se na trenutak (dok gori jedna cigareta) može zbaciti sa pleća etnički identitet, izađe. Čim se ta “sigurna kuća” napusti, ponovo se prihvataju društveno poželjna pravila, koja u etniziranom bh. društvu nemiješanje nameću kao jedini mogući način “suživota”.

Razina etniziranosti bosanskohercegovačkog društva precizno detektovana i oprinjereana u knjizi *Samo Bosne nema* pokazuje, treba to ponovo naglasiti, šta su zaista stvarne posljedice rata u BiH. Time knjiga Azre Hromadžić postaje djelo koje je rijedak primjer pokušaja definisanja šta je ono što je zaista ostalo nakon naše katastrofe.

Prilazeći ovoj temi esejistički slobodno, pišući u prvom licu i sa obiljem ličnih reminiscencija, autorica ovu mučnu građu čini prijemčivom i čitljivom i za širi krug čitalaca. Dajući time jedan važan prilog pokušaju da se iz zakukuljenih i zamračenih obzora stvarnosti ukaže tračak stvarnog razumijevanja našeg stanja. Polazeći od Mostarske gimnazije kao države u malom Azra Hromadžić zahvata u mnogo šire probleme ovdašnje svakodnevice, pa se kroz ovu knjigu jasno vide sve mreže koje su razapete oko razvaline zvane država BiH.

Posebnu ulogu u tome, prema onome što knjiga *Samo Bosne nema* pokazuje, ima tzv. međunarodna zajednica i njen intervencionizam u poslijeratnom bh. društvu. Hromadžić u svojoj studiji jasno pokazuje koliko je duboko nerazumijevanje stanja u BiH od strane međunarodnih snaga. Konsocijacijski model demokratije, koji je od međunarodne zajednice i njenog intervencionizma u BiH ovdje i potekao, u svakom je smislu legitimizirao etnički podijeljeno društvo.

Međunarodni akteri, međutim, implementirajući svoje projekte integracija bivaju začuđeni etničkim otporom koji se usljed toga pruža. Zaboravljajući pri tome da u osnovi samog njihovog pristupa leži upravo legitimizacija etničke podjele.

Manipulacija strahom

Ono što u konačnom ostaje kao ključno u knjizi *Samo Bosne nema* jesu dva pitanja.

Jedno se tiče famoznog "suživota", a drugo je ono koje se odnosi na manipulaciju etničkim strahom kao ključnim mehanizmom sluđivanja bh. građana.

To se, neusmijivo, najdirektnije prenosi kroz bh. obrazovni sistem. Uspostavljajući etnički model obrazovanja kao jedini mogući politički pregaoci u BiH stvorili su sebi veliku odstupnicu. Generacije mladih ljudi guraju se na taj način u uske hodnike, u kojima najvažnije postaje pitanje očuvanja i reprodukcije etničke homogenosti. A ne pitanje kvaliteta obrazovanja i života samog. Važnije je očuvati etnički identitet i izbjegavati miješanje sa etničkim drugim, nego pokušati ostvariti što dostojniji i bolji životni put.

Sa takvim mizanscenom, građanima i antgrađanima ubijenim u pojam etničkim terorom, korumpirane političke elite mogu neprestano izvoditi svoje etničke cirkuske predstave, a da ih niko

zaista stvarno ne upita šta to kojeg vruga rade. Mogu jer je model konsocijacijske demokratije, sa etničkim kao primarnim, ostavio potpuno nebranjen prostor građanskog, koji je udavljen u baruštini nužnosti etnonacionalnog identifikovanja.

Biti građanin u BiH nije moguće, to je danas utopija. Doda li se tome nakaradni pojam "suživot" kao nekakva simplifikacija života, posebno viđenja kroz monokl međunarodnih aktera, onda imamo šizofreni pokušaj države posrijedi.

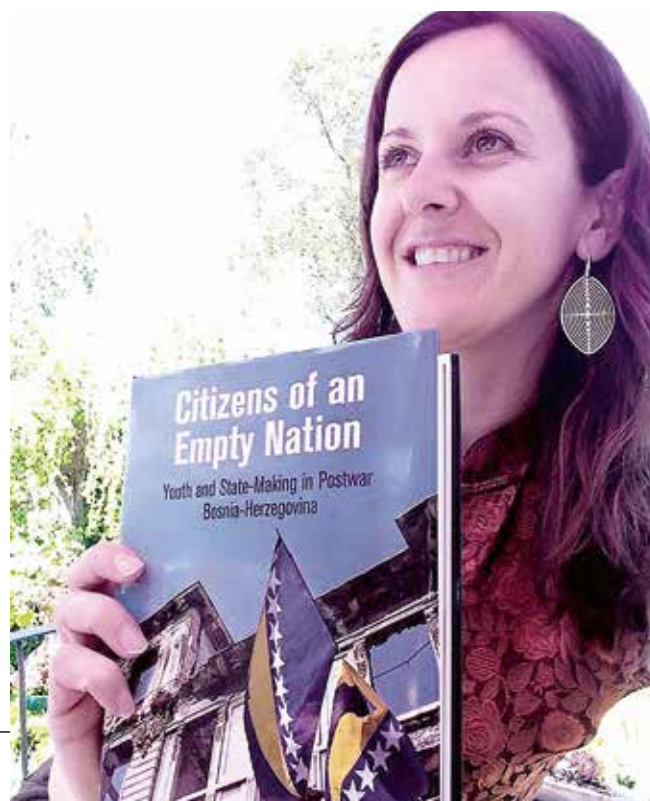
Mostar:
Gimnazijski WC
kao sigurna kuća

"Suživot" ni u kom pogledu nije život. On je prije svega trpljenje i trvenje. Jedini mogući život u BiH jeste onaj koji će biti usmjeren u pravcu panetničkog identiteta. Ne onog koji će negirati etničku pluralnost ove države, ali ne ni ovaj umobolni koji je posve etnizirao svaku poru naše stvarnosti i života.

Takođe, doima se iz ove knjige da je strah kojim su stanovnici BiH neprestano zasipani od etnonacionalnih političkih elita jedna od ključnih tačaka koja će se morati prevazići ukoliko se napokon želi krenuti u nekom, ako ne boljem, onda drugačijem pravcu. Paraliziranost strahom, reproduciranim medijskim bombardovanjima, jedan je od glavnih uzroka neprestane tame na našem horizontu. Etnički strah, uglavnom vještački kreiran, suštinski je neprijatelj opstanka države BiH.

Ili riječima Azre Hodžić nakon njenog ponovnog dolaska u Mostar, šest godina nakon njenog terenskog rada: "Tako je moj povratak potvrdio glavnu tezu ove knjige da konsocijacijski model demokratije, udružen s trajnom etnonacionalnom politikom, kulturnim fundamentalizmom i s tim povezanom etniza-

Ono što u konačnom ostaje kao ključno u knjizi *Samo Bosne nema* jesu dva pitanja. Jedno se tiče famoznog "suživota", a drugo je ono koje se odnosi na manipulaciju etničkim strahom kao ključnim mehanizmom sluđivanja bh. građana

cijom svakodnevnog života, stvara praznu državu Bosnu i Hercegovinu. Prazna država nije stvaran entitet ni grupa, nego je kategorija odsustva koja označava sve veće udaljavanje mladih od onakve društvene i političke vizije Bosne i Hercegovine kakvu je ponudio Dejtonski sporazum. Bukvalna, svakodnevna praznina s kojom se susreću, koju doživljavaju i nastanjuju stvara i ontološke dimenzije praznine, pa odsustvo može i paralizovati i proizvesti društveno-politički potencijal, samo što se taj potencijal često prebacuje na neko drugo mesto, smešta u drugačiju geografiju i/ili budućnost. Ovi procesi dovode do toga da se država stalno 'prazni', ostaje bez svojih mladih ljudi i nastaje opšta građanska 'otupelost'." ■